

S projektem Co nebylo v učebnici vstříc informační gramotnosti žáků [1]

Autor:

- [MAZÁČOVÁ, Pavlína](#) [2]

Číslo:

- [2020, ročník 29, číslo 3/4](#) [3]

Rubrika:

- [Trendy v knihovnách](#) [4]

Klíčová slova:

- [informační vzdělávání](#) [5], [vzdělávání v knihovnách](#) [6]

Úvodem

Před více než dvěma lety byl zahájen projekt Co nebylo v učebnici (Co nebylo v učebnici) – jedinečný počin spolupráce učících knihovníků a učitelů zacílený na podporu rozvoje informační gramotnosti žáků v primárním a sekundárním vzdělávání. Na jeho začátku byl smělý záměr – postavit devět autorských inovativních vzdělávacích programů, které v celkovém rozsahu 144 vyučovacích hodin nabídnou kompetenčně koncipované výukové aktivity především učícím knihovníkům do vzdělávacích strategií, případně učitelům do učebních plánů. Smělý plán obsahoval především tu myšlenku, aby v každé ze 144 vyučovacích hodin byla záměrně rozvíjena některá oblast informační a mediální gramotnosti. Byla nebo je tato idea naplněna? Pokud ano, jak konkrétně v perspektivě pomalu končícího projektu?

K začátku roku 2021 jsou hotové a na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy s pochvalou schválené tři vzdělávací programy podle projektových tematických modulů:

- Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně pro věkovou kategorii žáků 3. až 5. třídy ZŠ;
- S informacemi pro lepší celoživotní učení pro věkovou kategorii žáků 3. až 5. třídy ZŠ;
- Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text pro věkovou kategorii žáků SŠ včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Na dalších šesti vzdělávacích programech tvůrci v expertních týmech učících knihovníků, učitelů, metodiků a koordinátorů usilovně pracují, finalizují metodické texty a čekají na chvíli, kdy budou moci hotové výukové aktivity ověřovat se žáky v knihovnách nebo školách – to momentálně možné není.

Přehled vzdělávacích programů podle cílových skupin najdete v tab. 1 (hotové vzdělávací programy

schválené MŠMT a připravené k publikování roce 2020 jsou označeny hvězdičkou).

Tab. 1: Cílové skupiny ve vzdělávacích programech projektu

Cílová skupina edukace	Téma vzdělávacího programu
žáci 1.-2. ročníku ZŠ	Na cestě od autora ke čtenáři
žáci 3.-5. ročníku ZŠ	Na cestě od autora ke čtenáři
žáci 6.-7. ročníku ZŠ a odpovídajících tříd osmiletých gymnázií	S informacemi k lepšímu čtení
žáci 8.-9. ročníku ZŠ a odpovídajících tříd osmiletých gymnázií	Bádám v knihovně a písničkářství
žáci SŠ ukončených maturitní zkouškou	S informacemi k lepšímu čtení
	Bádám v knihovně a písničkářství

Zdroj dat: autorka

Co konkrétního tři schválené vzdělávací programy nabízejí a co od nich mohou očekávat učící knihovníci nebo učitelé?

Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně

Program Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně sestavil tvůrčí tým tak, že v něm žáci poznávají knihovnu jako instituci, jako místo setkávání s literaturou, informacemi různých forem, hudbou, spisovateli apod., formují si nebo posilují vztah ke čtení, čtenářství a informačním zdrojům. Celý program obsahuje 16 tematických bloků, z nichž každý má rozsah 45 minut. Ke všem blokům (lekcím) je k dispozici soubor pracovních listů pro žáky uspořádaný do portfolia (Tomková, 2007), které žák postupně zpracovává, metodický materiál pro učícího knihovníka a také klíče k úlohám. Vedle pracovních listů jsou didaktickými prostředky interaktivní videa, kvízy, komiksy a jiné motivační prvky.

Jako příklad je možné obsahově představit jeden (konkrétně 15. v pořadí) tematický blok programu – Od kroniky k internetu. Žáci se v něm seznamují s místem, kde žijí a kde se nachází knihovna, a učí se pracovat se zdroji, které o tomto místě poskytují informace. Design a didaktika bloku vychází

z třífázového modelu aktivního učení. Žáci při konstruktivisticky stavěných aktivitách v evokační fázi poznávají a volí vhodné informační zdroje, v nichž je možné dozvědět se o místě, kde žijí. Ve fázi uvědomění si významu a souvislostí informací získávají dovednost vyhledávat v kronikách, místním tisku i na internetu, aktivně pracují s dobovými fotografiemi místa a při tom v komparativní kritické práci rozvíjejí svou historickou gramotnost. V reflektivní fázi výuky získávají kompetenci prezentovat shromážděné informace a sdílet je se spolužáky v diskusi.

S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení

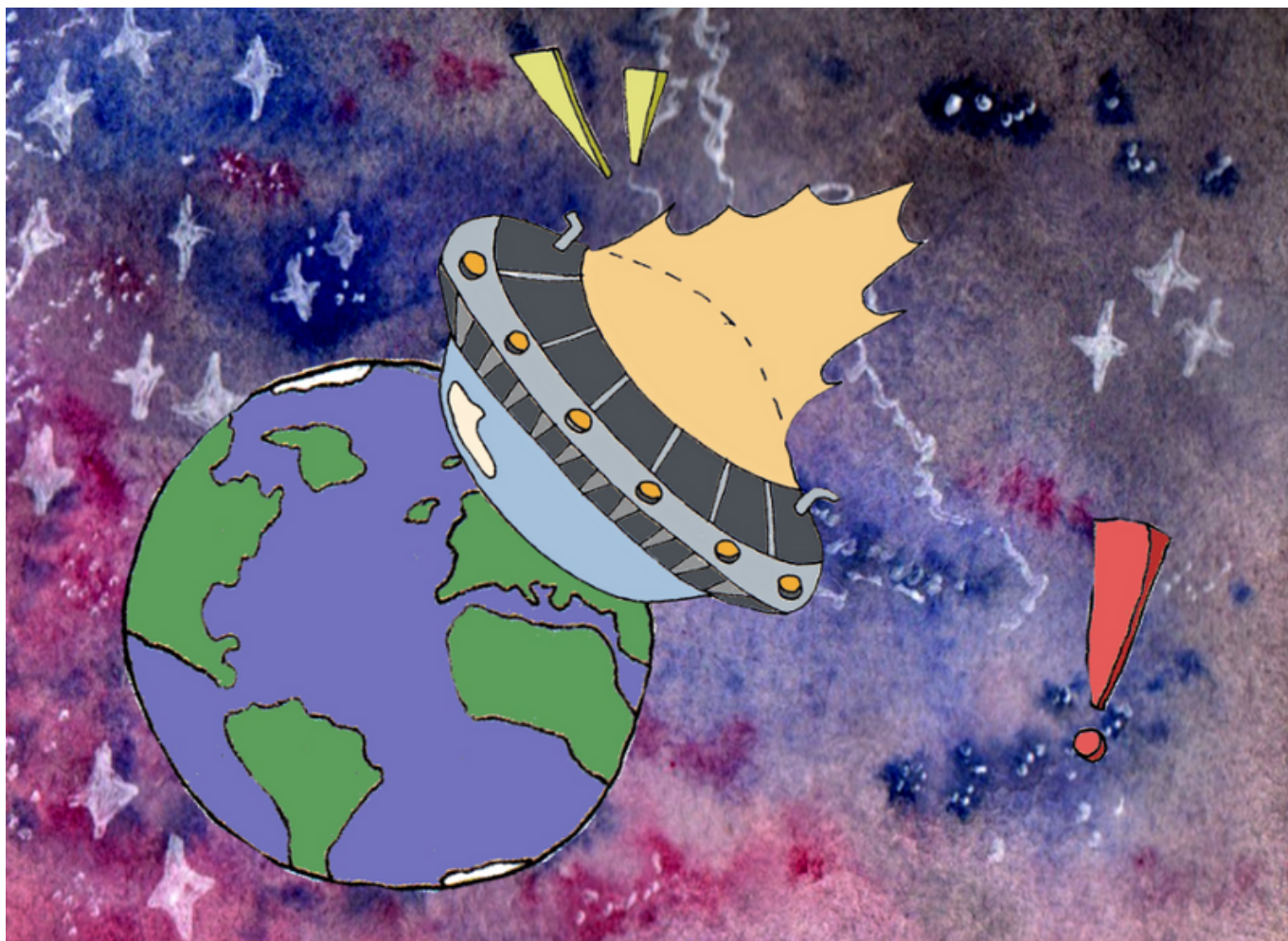
Druhý již hotový vzdělávací program – S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení – tvůrci koncipovali jako osm dvouhodinových tematických bloků. I tento program je určen pro žáky 3.–5. ročníku ZŠ. Žádoucí akcent současné vzdělávací politiky v ČR rozvíjet kompetenční přístupy k výuce (Česko, 2020) tvůrci implementovali do obsahu i formy edukačních aktivit velmi vhodným způsobem. Celý vzdělávací program je totiž ukotven v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (Česko, 2017), konkrétně v základní linii učiva předmětů vzdělávací oblasti Člověk a příroda pro první stupeň ZŠ (v obsahu přírodovědy nebo vlastivědy). Napovídají tomu názvy tematických bloků, například Kapka Voděnka, Lesní království, Zvířecí moudrost nebo Cesta do středu Země. Do jednotlivých tematických bloků pak tvůrci zařadili aktivity a úlohy, v nichž se zaměřili na rozvíjení různých aspektů informační gramotnosti žáků.

Cíle vzdělávacího programu jsou dva: aby si žáci uvědomili význam informací pro celoživotní učení a aby poznali nové edukační nástroje rozvíjející informační gramotnost v (postupně si osvojovaném sebeřízeném) učení. Tvůrci programu koncipovali bloky tak, aby se tematické výukové aktivity opíraly o práci s knihovním fondem i s elektronickými informačními zdroji, zároveň aby si žáci osvojovali dovednost pracovat s informacemi při učení s využitím myšlenkových map, organizérů informací nebo jednoduchých schémat. Design a forma výuky i v tomto vzdělávacím programu vychází z třífázového modelu aktivního učení. Ke každému bloku (lekcí) je rovněž k dispozici soubor portfoliových pracovních listů pro žáky, metodika pro učícího knihovníka a klíče řešení úloh. Výukový obsah obohacují interaktivní videa, kvízy a komiksy. Takto koncipovaný vzdělávací program je tedy dobře využitelný jak ve školní výuce, tak v aktivitách knihoven rozvíjejících informační vzdělávání. I z tohoto programu je jednotlivé tematické bloky možné výběrově využít jako samostatné výukové lekce podle zájmu a podmínek knihovny i školy.

Jako ilustrativní příklad jedinečného zpracování témat programu lze představit tematický blok Příroda maluje. Cílem je, aby si žáci uvědomili vztah a vzájemnou závislost mezi životem rostlin a proměnami ročních období. Ve skupinové práci na principu kooperativního učení (Kasíková, 2010) žáci interagují s různorodými informačními zdroji v podobě ukázek z beletrie i relevantní naučné literatury. Žáci se učí analyzovat získané informace a aktivně je zpracovat do řešení zadání badatelských úloh. Hotový pracovní list v reflektivní fázi výukového bloku slouží žákům jako zdroj znalostí a inspirace při tvorbě jednoduchého komiksu pro vizuální komunikaci informací, které žáci sdílejí se spolužáky a diskutují o nich.

Ilustrace v edukačních aktivitách

Tento vzdělávací program – stejně jako všechny postupně vznikající – je doprovázen autorskou prací ilustrátorky Lucie Inky Mazáčové, vnímavou k potřebám žáků této cílové skupiny (viz obr. 1 a 2). Její ilustrace naplňují jak zadání pracovních listů, tak metodické materiály pro učící knihovníky a učitele a navazují na předchozí práci autorky na didaktických ilustracích pro cílovou skupinu mladších žáků (Sobková, 2019).

[7]

[8]

Obr. 1 až 2: Ukázky autorských ilustrací ke vzdělávacím programům (autorka: Lucie Inka Mazáčová)

Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text

Třetí z hotových vzdělávacích programů projektu oslovuje cílovou skupinu středoškoláků, a to jak gymnazistů, tak žáků odborných škol s maturitou. Jeho obsah i zacílení je zřejmé již z názvu – bádám v knihovně a učím se psát odborný text. Tento šestnáctihodinový program je koncipován v tematických blocích, které mají charakter projektové výuky (Kratochvílová, 2006). Takto pojatá výuka vhodně reflektuje vzdělávací potřeby středoškoláků, ale i podmínky a možnosti využití témat programu v prostředí knihovny i střední školy.

Obsahově byl vzdělávací program postaven na společné reflexi knihovníků a učitelů týkající se témat, která jsou pro středoškoláky v oblasti rozvoje informační gramotnosti potřebná, ale školy jim nevěnují vždy dostačující pozornost. Současně program zrcadlí výsledky aktuálního výzkumu informační gramotnosti žáků SŠ v ČR (Česká školní inspekce, 2018). V syntéze východisek se jako žádoucí vzdělávací témata ukázala rozvíjení kritického myšlení, práce s online i offline zdroji, porozumění citační etice a také komplexní balíček aktivit zahrnujících dovednost napsat a prezentovat text odborného zaměření. V tomto vzdělávacím programu byla pozornost soustředěna na to, aby žáci postupně procházeli jednotlivými fázemi práce s informacemi podle vybraných tuzemských i zahraničních modelů a rámců rozvoje informační gramotnosti (UNESCO, 2013; Česká školní inspekce, 2015) a osvojili si dovednost:

- vybrat si odborné téma;
-

vyhledat k němu relevantní zdroje informací v online i offline prostředí;

- informace vyhodnotit, zpracovat do požadovaného výstupu podle zadání (se zachováním autorskoprávních aspektů a respektem k duševnímu vlastnictví);
- svou novou znalost prezentovat a vést o odborném tématu diskusi.

Stejně jako ostatní vzdělávací programy i tento program vedle podrobné metodiky pro učící knihovníky (nebo učitele) obsahuje také portfoliovou sadu zadání úloh a pracovních listů a klíč jejich řešení. Vedle řady nových aktivizujících metod si žáci v průběhu realizace programu vyzkoušejí také tvůrčí činnost, například zpracují komiks, krátké video nebo tematickou prezentaci. Pro informační vzdělávání v knihovně je program využitelný jako celek i v jednotlivých projektových dnech. V prostředí školní výuky je program využitelný napříč různými předměty, v nichž žáci pracují s odbornými informacemi a koncipují výstupy typu odborná písemná práce, referát, seminární či ročníková práce, ale také prezentace zpracovaného odborného textu.

I v tomto vzdělávacím programu se tvůrcům podařilo jít vstříc aktuálním záměrům Strategie vzdělávací politiky 2030+ (Česko, 2020) a naplnit projektovými výstupy dokonce oba její klíčové strategické cíle. První strategický cíl reflektuje kompetenční vzdělávací aktivity rozvíjející informační, čtenářskou a mediální gramotnost a digitální kompetence. Druhý strategický cíl je naplněn tím, že všech šestnáct vyučovacích projektových hodin je cíleně koncipováno pro práci učícího knihovníka (i učitele) s heterogenní skupinou žáků, tedy se žáky intaktními i se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (Mazáčová, 2017). Takto vytvořený program obsahuje výukové aktivity pomáhající snižovat nerovnost žáků v přístupu ke vzdělání. Konkrétně v oblasti práce s informacemi se jedná například o eliminaci informační a digitální propasti u žáků z nesaturovaného sociálního zázemí. Tvůrci si byli vědomi také toho, že vhodně postavený vzdělávací program může pomoci žákům v závěru středního vzdělávání uvědomit si, jakou hodnotou jsou pro ně informace, jak míra osvojení informační gramotnosti ovlivňuje každodennost jedince v informační společnosti a jak může mladý člověk díky informačním a mediálním kompetencím aktivně participovat na dění ve veřejném prostoru.

Aktuální dění v projektu

Je v projektu Co nebylo v učebnici nyní něco nového? Co má jeho odborný tým před sebou v závěrečných měsících realizace? Ve fázi tvorby a postupného ověřování jsou nyní zbývající vzdělávací programy. Jejich konkrétní tematické zaměření je různé – podle preferencí tvůrců ve společenských praxích expertních týmů. V jednom programu se žáci učí badatelské práci z různých úhlů pohledu, v jiném si žáci rozvíjejí dokumentovou gramotnost na tématu polistopadové české společnosti a jejího vývoje. Snahou je především to, aby byly vzdělávací programy v rámci jednoho ze tří základních tematických pilířů vždy návazné v tom smyslu, že si v nich žáci přirozenou a pro ně atraktivní formou konstruktivistické výuky postupně rozvíjejí potřebné gramotnosti a kompetence. Návaznost tak umožňuje vytvořit koncepční edukační materiál pro systematictější aktivity učících knihovníků (i učitelů) se žáky a pro strategickou spolupráci knihoven a škol.

Bude-li epidemická situace brzy příznivá pro ověřování vzdělávacích programů se žáky v knihovnách či školách, v polovině roku 2021 budou všechny edukační aktivity schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, publikovány na knihovnických i školských platformách jako otevřené vzdělávací zdroje a nabídnuty pro školní rok 2021/22 do strategií informačního vzdělávání knihoven a do školních vzdělávacích programů. Do jaké míry se smělé cíle projektu podaří naplnit, to ukáží následující měsíce.

Zdroje:

-

- Co nebylo v učebnici: spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století* [online]. Praha: Unie zaměstavatelských svazů ČR, Centrum rozvojových aktivit [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <http://www.conebylovucebnici.cz/> [9]
- ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. 2015. *Metodika pro hodnocení informační gramotnosti* [online]. Praha, červen 2015 [cit. 2021-01-05]. 10 s. Dostupné z: <http://www.niqes.cz/Metodika-gramotnosti/Metodika-pro-hodnoceni-rozvoje-informacni-gramotno> [10]
 - ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. 2018. *Rozvoj informační gramotnosti na základních a středních školách ve školním roce 2016/2017: Tematická zpráva* [online]. Česká školní inspekce, 2018 [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/getattachment/09b94780-4fce-4acc-9fd1-178ab4c5eefd/TZ-Rozvoj-informacni-gramotnosti-2016-2017.pdf> [11]
 - ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2017. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2017 [cit. 2021-01-05]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792> [12]
 - ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2020. *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* [online]. Praha, 19. 10. 2020 [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030> [13]
 - KASÍKOVÁ, Hana. 2010. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Vyd. 2., rozš. a aktualiz. Praha: Portál, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7367-712-1.
 - KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. 2006. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 160 s. ISBN 80-210-4142-0.
 - MAZÁČOVÁ, Pavlína. 2017. Učící knihovník v perspektivě vzdělávání heterogenní školní třídy k informační gramotnosti [online]. *Proinflow: časopis pro informační vědy* [online]. 2017, roč. 9, č. 1 [cit. 2021-01-05], s. 23–31. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/1611/1850> [14]
 - SOBKOVÁ, Petra. 2019. *Vanda a Eda v onlajn světě. Metodické karty*. Ilustrovala Inka MAZÁČOVÁ. Brno: NÚKIB, c2019. 46 s. Dostupné z: https://nukib.cz/download/vzdelavani/rozcestniky/Vanda_a_Eda_v_Onljn_sвете_kniha_s_karta_mi.pdf [15]
 - TOMKOVÁ, Anna. 2007. Žákovské portfolio a jeho cíle v primární škole. In: *Metodický portál RVP.cz* [online]. Praha, 03. 08. 2007 [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/1543/ZAKOVSKO-PORTFOLIO-A-JEHO-CILE-V-PRIMARNI-SKOLE.html/> [16]
 - UNESCO. 2013. *UNESCO Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies* [online]. UNESCO, c2013 [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/global-media-and-information-literacy-assessment-framework> [17]

Příspěvek vznikl v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání v projektu *Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století*, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008278.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

[18]

URL zdroje: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2020-rocnik-29-cislo-34/s-projektem-co-nebylo-v-ucebnici-vstric>

Odkazy

- [1] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2020-rocnik-29-cislo-34/s-projektem-co-nebylo-v-ucebnici-vstric>
- [2] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/autori/mazacova-pavlina>
- [3] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2020-rocnik-29-cislo-34>
- [4] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/rubriky/trendy-v-knihovnach>
- [5] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/informacni-vzdelavani>
- [6] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/vzdelavani-v-knihovnach>
- [7] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/795/mazacova1.png>
- [8] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/795/mazacova2.png>
- [9] <http://www.coneylovucebnici.cz/>
- [10] <http://www.niqes.cz/Methodika-gramotnosti/Methodika-pro-hodnoceni-rozvoje-informacni-gramotno>
- [11] <https://www.csicr.cz/getattachment/09b94780-4fce-4acc-9fd1-178ab4c5eefd/TZ-Rozvoj-informacni-gramotnosti-2016-2017.pdf>
- [12] <https://www.msmt.cz/file/43792>
- [13] <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>
- [14] <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/1611/1850>
- [15] https://nukib.cz/download/vzdelavani/rozcestniky/Vanda_a_Eda_v_Onljn_sвете_kniha_s_kartami.pdf
- [16] <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/1543/ZAKOVSKÉ-PORTFOLIO-A-JEHO-CILE-V-PRIMARNI-SKOLE.html/>
- [17] <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/%20resources/publications-and-communication-materials/%20publications/full-list/global-media-and-informationliteracy-assessment-framework>
- [18] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/795/mazacova3.jpg>